

ANTON GOLOPENȚIA DESPRE ROMÂNII DIN STRĂINĂTATE

Orice studiu asupra istoriei sociologiei și mai ales asupra istoricului acestei științe în România este un demers nu atât necesar cât mai ales benefic pentru oricine își propune să afle dimensiunile și însemnătatea acelui fenomen științific și cultural care s-a numit „sociologia românească”. Iar istoria sociologiei românești păstrează încă destule „umbre” ce așteaptă a fi luminate și cercetate, o *restitutio in integrum* fiind, credem noi, una din misiunile noii generații de sociologi români.

Nu vom fi astfel surprinși să constatăm că din acea varietate dar și unitate a seriilor constitutive ce au definit sociologia românească — făcând-o cunoscută mai ales ca, „știință a națiunii” principalul efort fiind orientat spre interior, spre cercetarea „unităților și proceselor sociale”, spre, monografierea românescului” — în 1937, se va desprinde o direcție nouă ce își va propune să cerceteze națiunea și organizarea ei politică — statul național — și prin prisma relației lor cu exteriorul, cu populațiile, națiunile și statele vecine.

Inițiatorul acestei noi direcții de preocupări este Anton Golopenția, sociolog și demograf deopotrivă, și care în 1937 va încerca să definească modul în care, oferind diferite seturi de soluții sau un ghid general de comportament geo-politic, „științele sociale pot contribui la conducerea politicii externe a statului român”. („Sociologie Românească”, nr. 5—6, anul II, mai—iunie, 1937).

De aceea este necesar ca aceste demersuri, ne avertizează Golopenția, să își propună concomitent atât „cercetări asupra grupurilor de români de peste granițe” cât și „cercetarea asupra statelor și Marilor Puteri care constituiesc mediul politic al poporului român” pentru că „existența politică a națiunii atârnă deci fără încetare și de un număr de state *străine*”.

Plasându-ne de la început în câmpul metodologic al acestei paradigme a sociologiei pe care Ion Ungureanu o numea „sociologia spiritului colectiv” vom prezenta în materialul de față modul în care, inaugurându-se noua direcție, sunt teoretic schițate și apoi practic prezentate problemele legate de „grupurile de români de peste hotare”.

Nu este o simplă problemă de „muzeistica” sociologiei ori a demografiei, importantă de exemplu doar în contextul anilor '30—'40.

Importanța sa este cel puțin la fel de mare și în zilele noastre, după cum ne-o demonstrează și studiile publicate în ultima vreme de academicianul Vladimir Trebici.

Așa va fi fost și pentru Anton Golopenția la mijlocul anilor '30, pentru care națiunea nu se confunda cu unitatea ei cuprinsă doar între granițele politice.

Cercetările concrete de până atunci ale științelor sociale, constată sociologul român, erau concentrate asupra „problemelor părții din națiunea română care trăiește în cadrul statului” în timp ce cercetări asupra grupurilor de români de peste graniță „n-au fost întreprinse [...] aproape deloc”.

Națiunile au grupuri însemnate de „consângeni” în statele vecine, dar și în alte state chiar de pe alte continente. Exemplul în epocă este cel al Germaniei care se folosea de „avantajul însemnat pe care-l constituie [...] faptul că are în fiecare stat din sud-estul Europei insule de populație germană”.

Pentru Golopenția însă națiunea de „consângeni” nu desemnează, după cum s-ar putea crede la prima vedere, o strictă aparență biologică la „națiunea origine”, ci mai degrabă are un înțeles de apartenență psihologică și culturală, prin limbă și valori comune la același „neam” etnic.

Din aceste motive „orice națiune se prelungește dincolo de granițele ei politice”. Într-o perioadă de puternică afirmare a națiunilor și naționalităților, cum au fost secolul al XIX-lea și începutul secolului XX, „fiecare din aceste prelungiri sporește puterea și posibilitatea de afirmare în lume a unei națiuni”.

Iar aceste posibilități nu sunt decât virtuale și pot fi iremediabil pierdute în timp dacă ele sunt cercetate și puse în valoare atât pentru întărirea grupurilor respective cât și pentru „întărirea națiunii de origine”.

După părerea lui Golopenția cercetătorii români — sociologi, economiști, statisticieni — ar trebui să-și orienteze cercetările lor concrete și asupra „studiului situației Românilor de peste hotare”. Factori politici responsabili ar trebui „să stimuleze atari cercetări” iar „subvenții chibzuite să sprijine călătorii de studii și cercetări la fața locului”.

La acea vreme sociologia românească elaborase și exersase metode și tehnici proprii de cercetare a „unităților și proceselor sociale” — monografia sociologică — iar Anton Golopenția propune o adaptare a acestor metodologii pentru studiul „unităților sociale” constituite de „consângeni” în afara granițelor României.

Toate aceste demersuri s-ar putea reuni mai apoi într-o „colecție de monografii informative”, o bibliotecă și o „arhivă de documente” asupra românilor din țările vecine și din alte părți ale lumii.

Astfel respectivele cercetări puteau constitui un bogat material informațional, științific elaborat în baza cărora factorii responsabili ar fi putut proceda la o mai bună administrare a afacerilor străine și „mai buna conducere a politicii externe românești”.

Ideile lui Golopenția constituiau deja un minim cadru teoretic și mai ales un plan de acțiune destul de amplu pentru perspectiva imediată.

Începând cu anul 1937 revista de „Sociologie Românească” iar din 1941 și „Geopolitică și Geoistorie — Revista română pentru sud-estul european”, creată tot la inițiativa lui Golopenția, vor publica diferite studii și informații statistice despre românii din afara granițelor. Așa au fost de exemplu articole precum *Românii de la sud de Dunăre* sau despre *Americanii de origine română*.

Consecvent punctelor sale de vedere Golopenția va considera că dintotdeauna „cetățenii (români — n.n.) care își agonisesc traiul în străinătate înmulțesc posibilitățile de trai ale națiunii, câștigându-i spații suplimentare pe teritoriu străin”.

Folosind „o informație cât se poate de amănunțită despre grupurile de consăngeni de peste hotare [...] virtualitățile politice care zac în aceste prelungiri ale națiunii peste hotarele statului ei, pot fi actualizate și puse în serviciul statului; românii deveniți cetățeni ai S.U.A. au început să joace acest rol”.

Americanii de origine română

Acest studiu publicat în ultimul număr din „Sociologie Românească” din anul 1937 prezintă cercetările întreprinse de un intelectual român ardelean (Andrei Popovici) emigrat în 1919 în S U A. Potrivit acestuia aflăm că pe continentul american la 1935 trăiau un număr însemnat de români, cei mai mulți în Statele Unite (aprox. 150 000) și Canada (15 000). Se mai adăugau nu mai puțin de 100 000 emigranți evrei în S.U.A. și 10 000 în Canada, originari din România.

Aceste date statistice și informațiile suplimentare care le însoțesc ne fac să le considerăm ca fiind de o noutate absolută la vremea respectivă, iar revista sociologilor români găzduiește în premieră astfel de informații. Ele vor constitui de altfel și obiectul unui set de conferințe pe care românul american Andrei Popovici le ține la mijlocul anului 1937 în diferite orașe din Ardeal.

Potrivit acestor date, până în 1898 intraseră în America doar 98 de români, dar în mai puțin de 15 ani, adică până la 1914, numărul lor crescuse la 135 000. Dintre aceștia 98% sunt estimați a fi originari din Transilvania, la care s-ar adăuga câteva mii de bucovineni, basarabeni și chiar olteni. Mulți nu doreau o stabilire definitivă și urmăreau ca după strângerea unei anumite sume de bani să revină la locul de baștină. După realizarea Marii Uniri de la 1918, aproximativ 25—30 000 dintre emigranții români se întorc în țară.

Majoritatea însă, rămași în Lumea Nouă, confrunțați cu începuturile unei vieți nu tocmai ușoară, se vor organiza în diferite societăți de întrajutorare, urmând exemplul altor grupuri de emigranți.

În același timp, dar la mare distanță între ele, la 2 noiembrie 1902 sunt înființate două astfel de societăți: „Carpatina” la Cleveland, Ohio și „Vulturul” la Homestead, Pennsylvania.

Scopul înființării lor este în primul rând de întrajutorare socială a membrilor dar și de „sezătoare culturală”: „în America nu sunt doar jandarmi care să-i oprească de-a cânta românește, ori de a purta steagul tricolor, la ocazii mari ca de pildă la sărbători naționale”.

La 28 decembrie 1905 apare primul ziar românesc „Românul” editat de către Epaminonda Lucaciu, preot greco-catolic, fiul marelui luptător Vasile Lucaciu. În anul următor apare o a doua publicație românească „America”, scosă de „Moise Balea, preot ortodox, fiu de băieș de aur din Munții Apuseni”, care, adaptând ziarul la ritmurile vieții de peste ocean, înscrie pe frontispiciul acestuia:

„Apare când am timp, bani și voie!” Dincolo de aspectul amuzant, se exprimă deopotrivă și dificultățile integrării noilor veniți.

Tot în 1906 asociațiile de români se reunesc în „Uniunea societăților române de ajutor și cultură în America”, pe baza unui program asemănător, de ajutorare reciprocă și de păstrare și răspândire a culturii.

Ne aflăm la 1906 și, semnificativ, imnul Uniunii era „*Deșteaptă-te române*” în ritmurile căruia „defilau pe străzile orașelor arborând steagul roșu, galben și albastru alături de cel american, în văzul ungușorilor care îi denunțau la consulatele lor”. (Explicația ar putea fi aceea că românii ardeleni emigranți în S.U.A. înainte de 1918 erau înregistrați ca având cetățenie austro-ungară).

Nu peste multă vreme prin intermediul celor două ziare, începe polemica între români, unii grupați în jurul ziarului „Românul”, adică „intelligenții” și ceilalți de la „America”, adică „prostimea”, polemică pe care însă autorul ne previne că nu dorește a ne-o prezenta, pentru că erau desigur „certuri regretabile ce s-au ivit între românii din America”.

În 1911 „Uniunea societăților române” număra 44 de asociații de întrajutorare iar în 1917 dimensiunile ei vor spori la 72 de astfel de asociații. Tot în 1917 ziarul „America” va deveni cotidian.

Sunt înființate școli și biserici românești, preoți și intelectuali români sosiți din țară, precum a fost profesorul Paul Negulescu, vor înființa și distribui și alte publicații, mai ales culturale : „România”, „America literară”, „Românul canadian”, „Dreptatea” ș.a.

Următoarea generație — a celor ce se vor naște pe pământ american, după cum ne avertizează A. Popovici — dorește să fie numiți „americani de origine română” iar copiii lor doar „americani”.

Totuși legătura cu țara este păstrată pentru că „toți vin în contact cu autoritățile noastre, adică cu Legatele și Consulatele române din acea emisferă, căci mai toți au rude și afaceri în România”.

Iată dar că studiind fenomenul migrației moderne, cum este cel din ultimele două secole, putem constata că în valul de europeni care au invadat Americile după 1900 s-au aflat și un număr însemnat de români ce au devenit „americani de origine română” și care organizați în diferite asociații de întrajutorare și societăți culturale, vor constitui o veritabilă diaspora românească.

În toată perioada interbelică vor păstra legătura cu țara, care îi va sprijini moral și cultural, trimitându-le preoți și profesori.

Avându-i în vedere și pe românii și aromânii din Europa de est care rămăseseră în afara granițelor statului român, Golopenția știa în primul rând că demersurile sale nu sunt fără obiect. Tăvălugul comunist ce va sosi însă după 1944 va îngropa toate aceste preocupări și va bloca aparent iremediabil toate acele legături stabilite cu românii de peste hotare. Vreme de 45 de ani va fi întinerie și tăcere.

Anton Golopenția însuși va sfârși, sălbatic torturat, în închisorile comuniste la 9 septembrie 1951.

IONEL N. SAVA

— student —